

OPGETROCKEN IN SPECIE VAN EENEN SILVEREN VREDESPENNINCK: HET GEBRUIK VAN EEN ZILVEREN GEDENKPENNING ALS BETAALMIDDEL, OVERREPEN, 1764

Rombout NIJSSEN

IN DE ACHTTIENDE EEUW werden geldbedragen in Tongeren uitgedrukt in guldens, stuivers en oorden. Betalingen gebeurden met munten van verschillende types, in verschillende legeringen en met verschillend gewicht.

Niet altijd echter werden enkel munten gebruikt om betalingen te verrichten. In principe kon dat met ieder voorwerp, zolang koper en verkoper het eens waren over de waarde van dat voorwerp en beiden bereid waren het bij een bepaalde transactie als betaalmiddel te gebruiken. In feite viel het zelden voor dat voor een betaling iets anders werd gebruikt dan munten waarvan de monetaire waarde officieel was vastgesteld. Het *gichtregister* van de schepenbank van Overrepen (nu een deelgemeente van Tongeren) uit de tweede helft van de 18de eeuw bevat evenwel een transcriptie van een notarisakte van 20 juli 1764, waarin een zilveren gedenkpenning vermeld wordt als betaalmiddel. In een gichtregister registreren schepenbanken de overdrachten van rechten op onroerende goederen in hun ambtsgebied. Omdat dit soort vermeldingen zeldzaam is, wordt in bijlage de tekst *in extenso* weergegeven.

De tekst vangt aan met een notitie van twee schepenen van Overrepen, Hamelars en Bellefroid, waarin die verklaren dat Joannes Daenen zich op 24 juli 1764 bij hen aangeboden heeft met het verzoek de inhoud van een akte van notaris Laurent Guillielmus Vandermeer van 20 juli te *approberen en realiseren*, wat de schepenen ook gedaan hebben. Door die *approbatie en realisatie* verklaarden de schepenen dat zij kennis hadden genomen van de inhoud van de akte, en dat er geen wettelijk bezwaar was tegen de inhoud ervan. De partijen die betrokken waren bij de verkoop die in de akte beschreven wordt, kregen daardoor meer rechtszekerheid. Mocht er nadien ooit discussie ontstaan over de inhoud van de akte, dan konden de betrokkenen zich op de schepenen van Overrepen beroepen om recht te laten geschieden. Voor alle zekerheid werd de notarisakte woordelijk overgeschreven in het gichtregister van de schepenbank.

In de akte verklaart notaris Vandermeer uit Tongeren dat op 20 juli 1764 twee partijen voor hem verschenen zijn in zijn woning in de Maastrichterstraat. De eerste partij wordt vertegenwoordigd door Godefridus Poesmans en zijn echtgenote Joanna Vandersavel, Joannes Milisen en zijn echtgenote Maria Catharina Poesmans, de priester Godefridus Rubens en Petrus Milissen. Godefridus Poesmans treedt in eigen naam op, terwijl zijn echtgenote daarin toestemt, Joannes Milisen treedt op

als momber of voogd van zijn echtgenote Maria Catharina Poesmans, en Godefridus Rubens en Petrus Milisen zijn de mombers van de – naar alle waarschijnlijkheid minderjarige – kinderen van Bartholome Poesmans en van wijlen Maria Catharina Rubens. Joannes Daenen uit Overrepen is de tweede partij.

Uit het vervolg van de tekst kan opgemaakt worden dat Godefridus en Maria Catharina Poesmans, samen met de kinderen van Bartholome, mede-eigenaars zijn van vijf roeden weiland in Overrepen. De kinderen bezaten oorspronkelijk slechts de blote eigendom van hun aandeel, terwijl hun vader er de *tocht* of het vruchtgebruik van bezat. In een akte die op 14 december 1762 verleden werd voor notaris F. Tournage, heeft Bartholome zijn recht op vruchtgebruik echter aan zijn kinderen afgestaan, zodat die nu ook volle mede-eigenaars zijn van het onverdeelde weiland.

Verder leert de akte ons dat de bezitters van het weiland hun bezit willen verkopen. Omdat er weeskinderen bij de verkoop betrokken zijn, hebben hun mombers aan de officiaal van Luik, die in het vorstendom Luik toezicht houdt op het beheer van wezengoederen, toelating gevraagd om hun aandeel te mogen verkopen. Notaris Vandermeer vermeldt in zijn akte dat de officiaal die toelating op 7 juni daarvoor verleend heeft. Vervolgens heeft Vandermeer op 19 juni in Overrepen een openbare verkoop van het weiland georganiseerd, waarbij de weide werd verkocht aan Joannes Daenen van Overrepen. Die koopt de weide voor zijn kinderen uit zijn eerste huwelijk met Catharina Wilmots, die ondertussen overleden is. Voor zichzelf reserveert hij het vruchtgebruik van de weide.

Over het weiland vermeldt de notaris dat aangenomen wordt dat het in Overrepen ligt en dat het vijf roeden groot is, maar dat het niet is opgemeten en dat de verkopers er zich ook niet toe verplichten aan te tonen dat de weide werkelijk zo groot is. Om het nauwkeuriger te situeren vermeldt de notaris nog dat het perceel in de richting van de kerk aan de Leliestraat grenst, in de richting van de Steenweg aan een eigendom van de weduwe Willem Mesotten, en in de richting van Grimmeringen en Hern aan een eigendom van Gerard Germaij. Het perceel is vrij, wat betekent dat het niet met renten belast is. Verderop vermeldt de notaris in dit verband nog dat de verkopers niet garanderen dat het weiland niet met een of andere kleine cijns belast is, maar wel dat die cijns in dat geval niet meer dan vijf stuivers per jaar bedraagt.

Joannes Daenen had met 113 gulden Brabants per roede (ca. 430 m²) het hoogste bod uitgebracht. Aangezien het weiland vijf roeden groot is, bedraagt de totale koopsom 565 gulden. Daar komt nog *den twintighsten penning* of vijf procent bij voor het werk en de verplaatsingen die de notaris heeft gedaan. Vijf procent van 565 gulden is 28 gulden en 5 stuivers. Voorts moet er 10 stuivers per roede *tot lycop* – dat wil zeggen voor een traktatie voor wie aanwezig was op de openbare verkoop – betaald worden. Vijf keer 10 stuivers maakt 2 gulden en 10 stuivers. En tot slot moet er nog 5 stuivers *tot godtspenning* betaald worden. De godspenning is een klein bedrag dat bij een verkoop van onroerend goed aan de Kerk, in het vorstendom Luik meestal aan de Luikse Sint-Lambertuskathedraal, werd betaald. Ik kom zo uit op 596 gulden, maar notaris Vandermeer houdt het bij een totaalbedrag van 593 gulden.

Dat bedrag, zo meldt de notaris in zijn akte, werd in zijn aanwezigheid en van die van twee getuigen, met name Petrus de Mall *ende* Lambert Dawans, aan de verkopers ter hand gesteld en door hen *tot hun vollen contentement opgetrocken*. Nu gold in het graafschap Loon en in het vorstendom Luik, na de verkoop van familiebezit, het vernaderingsrecht. Dat recht houdt in dat bepaalde nauwe verwanten, die niet rechtstreeks bij de verkoop betrokken zijn, tot een jaar na de datum van de verkoop het recht hebben het familiebezit terug te kopen aan de verkoopprijs, eventueel vermeerderd met de uitgaven die de koper gedurende dat jaar gedaan heeft om het goed te verbeteren. Om die reden was het van belang te vermelden in welke munten de koopsom betaald is, zodat de koper, in het geval een verwant van de verkopers gebruik zou maken van zijn vernaderingsrecht, zou kunnen eisen dat de koopsom hem vergoed zou worden met munten van minstens dezelfde kwaliteit. Zware gouden munten van hoog gehalte stonden in dit verband hoger aangeschreven dan zilvergeld.

In dit geval vermeldt de notaris dat een deel van het verschuldigde bedrag, met name 25 gulden en 10 stuivers, betaald werd met *eenen silveren vredespenning*. Het gaat hier dus niet om een munt, maar om een gedenkpenning die geslagen was ter gelegenheid van het sluiten van een vredesverdrag. De notaris doet zijn best om zo nauwkeurig mogelijk te zijn, en schrijft dat het om een penning gaat, *hebbende voor opschrift oft titel* aan de ene zijde *Der grose ferdinand europæns lier, licht seiner volcker ruh dem krige fur*, en op de andere zijde *Durch dieser gotter freed und einikeit ist alle christe welt sehr hoch erfreut*. De rest van de koopsom werd betaald in *carolinen* en in *goet silvergelt*, waarvan het lichtste stuk een waarde had van 9 stuivers en 2 oorden.

(schaal 75%)

Enig zoeken op internet brengt ons al snel op het spoor van deze penning. Het gaat om een zilveren gedenkpenning die in 1649 in Neurenberg geslagen werd naar aanleiding van het sluiten van de Vrede van Neurenberg op 25 september van dat jaar. In dat vredesverdrag troffen Duitse en Zweedse onderhandelaars regelingen voor het betalen en ontbinden van legereenheden die na het sluiten van de Vrede van Westfalen in Duitsland achtergebleven waren.

Van deze penning wordt een exemplaar o.a. bewaard in het Victoria & Albert Museum in Londen^[1], het Penningkabinet van de Universiteit van Uppsala^[2], en het Germanisches Nationalmuseum in Nürnberg^[3]. Het stuk heeft een diameter van ca. 77 mm, en zijn massa varieert tussen 133 en 140 g, of anders uitgedrukt, het equivalent aan zuiver zilver van zowat 5 kronen, de zwaarste zilveren munten die toen in onze streken werden geslagen, of nog anders uitgedrukt, van ca. 12 gulden Brabants. De penning werd in de akte echter gewaardeerd aan 25 gulden 10 stuivers, dus aan zowat het dubbel van zijn toenmalige metaalwaarde^[4].

Op de voorzijde van de penning zien wij de Duitse keizer Ferdinand III^[5] te paard, in antieke wapenuitrusting, met de mantel van opperbevelhebber en diens staf in de rechterhand, en een lauwerkrans op het hoofd. Op de achtergrond zijn de stad Wenen en de Donau te zien. Onder de hoeven van het paard staan de letters *Seba Datt*, waarmee de Duitse medailleur Sebastian Dadler (1586-1657) zijn werk signeerde. Rond de hele voorstelling staat het omschrift **DER GROSE FERDINAND EUROPÆNS ZIER, ZIEHT SEINER VÖLCKER RUH DEM KRIGE FÜR**^[6].

Op de keerzijde staat een voorstelling van de stad Neurenberg. In de wolken boven de stad is een adelaar afgebeeld, met de rijkskroon op zijn kop en een scepter en de rijksappel in zijn poten. Engeltjes zwaaien hem lof toe. Twee andere engeltjes houden een ketting vast, met daaraan de wapenschilden van Frankrijk en van Zweden en die van de acht Duitse keurvorstendommen Bohemen, Mainz, Keulen, Palts, Trier, Beieren, Saksen en Brandenburg. Onder de voorstelling van de stad staat **FRIED GEMACHT | M.D.CIL.**^[7] en rond de hele voorstelling, binnen een parelcirkel, staat het omschrift **DURCH DIESER GÖTTER FRIED UND EINIKEIT IST ALLE CHRISTE WELT SEHR HOCH ERFREÜT**^[8].

[1] <https://collections.vam.ac.uk/item/O164329/medal-dadler-sebastian/>
List of Objects in the Art Division, South Kensington Museum acquired during the Year 1882, London, 1883, p. 139; H. GALEN (ed.), *Die Westfälische Frieden. Die Friedensfreunde auf Münzen und Medaillen*, Münster, 1988, p. 165; Fisher D. MAUÉ, *Medaillen und Schaumünzen der Ereignisse in der Reichsstadt Nürnberg, 1521-1806*, Nürnberg, 2014, nr. 110; B.E. HILDEBRAND, *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer*, Stockholm, 1874, vol. 1, nr. 33, p. 272; Hermann MAUÉ, *Sebastian Dadler 1586-1657: Medaillen im Dreißigjährigen Krieg*, Germanisches Nationalmuseum, 2008, nr. 71, p. 118-119.

[2] <https://www.alvin-portal.org/alvin/imageViewer.jsf?dsId=ATTACHMENT-0006&pid=alvin-record%3A79358>

[3] <https://friedensbilder-neu.gnm.de/wisski/navigate/3679/view>

[4] Een exemplaar werd in 2017 verkocht bij Künker & Co (veiling 297, lot 3582) voor € 20.000 + 20% kosten, of zowat 200 maal de huidige metaalwaarde. Hoe een dergelijk stuk toentertijd in handen moet zijn gekomen van die Joannes Daenen zal wel voor altijd een raadsel blijven.

[5] Ferdinand III was keizer van het Heilig Roomse Rijk van 1637 tot 1657.

[6] Vrij vertaald: Ferdinand de Grote, de Europese leider, trekt vol vertrouwen met zijn troepen ten oorlog.

[7] Vrij vertaald: Vrede gesloten in 1649.

[8] Vrij vertaald: Het hele christendom verheugt zich ten zeerste in deze door God geschenken vrede en eendracht (vermoedelijk naar een vers van Sigmund von Birkens).

Tekstuitgave: Stadsarchief Tongeren, Archief van de schepenbank van Overrepen, nr. 25, f° 473 v° - 474 v°.

Voor ons schepenen van Overrepen is gecompareert den eersaemen Joannes Daenen, denwelcken heeft neder geleyt secker act notariael van den 20 julij 1764, onderteeckent Laur. Guil. Vandermeer notaris, versoecken-de approbatie en realisatie des selfs, aen wiens redelyck versoeck condescenderende, approberen en realiseren hetselve voor soo veel in ons is, jure cuiuslibet salvo en is in hoeden gekeert op den 24sten julij 1764, presenten Hamelars, Bellefroid schepenen.

Volght teneur:

Op heden den twintighsten dagh der maent julij 1764, compareerde persoonelyck voor my openbaer ondergeschreven notaris binnen Tongeren residierende, in presentie van geloofwaerdige getuygen naergenoemt, den eersaemen Godefridus Poesmans, geassisteert met Joanna Vandersavel syne huysvrouw, in wes volght consenteerende ende mededoende, Joannes Milisen als man ende momber synder huysvrouw Maria Catharina Poesmans, present die selve ende consenterende, lauderende ende mededoende, ende den eerwaerden heer Godefridus Rubens, priester, ende sieur Petrus Milissen als mombaers der kinderen van Bartholome Poesmans ende wylen Maria Catharina Rubens, welcke voorschreven comparanten naer afstant van tocht door voorschreven Bartholome Poesmans tot behoefte synder kinderen voor den notaris F. Journage den 14 decembris 1762 gedaen, en achtervolghens octroye door den seer eerwaerde heer officiael tot Luyck aen voorschreven mombaers den 7 junij laastleden vergunt, verclaeren, crachte der proclamatoriele venditie den 19 junij nomini voor my ondergeschreven notaris binnen den dorpe van Overrepen gehalden, by maniere van waeren coop ende in coopstaet opgedragen ende vercocht te hebben, soo als doen aen ende crachte deeses tot naem, oerbaer ende behoefte van Joannes Daenen van Overrepen, soo in synen naem voor die tochte als in name van syne kinderen in synen eersten houwelyck met Catharina Wilmots zaliger verweckt, voor die proprietyt, accepterende, ryff roeden weyde soo die selve binnen den dorpe van Overrepen gelegen is, sonder gehalden te wesen tot levering van eenige maete, regenoten naer die kercke die Leliestraet, naer den Steenwegh die weduwe Willem Mesotten, naer Grimmertingen en Hern Gerard Germaij, vny ende niet belast, sulx mits ende om voor ieder roede te betaelen die meestgebodene somme van hondert en dertien gulden Brabants bovens den twintighsten penning soo voor opstellen der conditiens, vacatiens myns notaris als andersints,

oock bovens thien stuyvers naer proportie van ieder roede tot lycop ende vyff stuyvers tot godtspenning, monterende in toto ter somme van vyff hondert dry ende negentigh gulden Brabants, alles in onse ende der getuygen presentie reelyck overgetelt ende door die eerste comparanten tot hun vollen contentement opgetrocken in specie van eenen silveren vredespenninck, validerende vyffentwintigh gulden thien stuyvers, hebbende voor opschrift oft titel op d'een syde der grose ferdinand europaens lîer licht seiner volcker ruh dem krige fur, ende op d'ander syde Durch dieser gotter freed und einikeit ist alle chrisste welt sehr hoch erfreut ende vorts in carolinen en goet silvergelt, aenhaldende het cleynste stuck negen stuyvers twee orts, mits welck voorschreven eerste comparanten ieder pro quota spreekende voor eenen goeden vercoop, cessie ende overdragh der gementioneerde weyde ende die selve niet te wesen belast soo voorschreven is, ten waere misschien met eenigen cleynen chens, geen vyff stuyvers jaarlyx excederende, alles relatief aen die conditiens proclamatoriel, doen warantschap naer den lantrecht, onder obligatie als naer stiel, met consent in approbatie ende realisatie overal waar noodigh, daerthoe alle thoonderen deses ende een ieder in solidum constituerende. Aldus gedaen, vercocht ende gestipuleert op jaer, maent en dagh voorschreven binnen Tongeren, ten huysse myns notaris gelegen in die Maas-trichterstraet, ter presentie van sieurs Petrus de Mall ende Lambert Dawans als geloofwaardige getuygen tot desen geroepen ende gebeden, welke benoffens de eerste comparanten ende my notaris d'originele minute deses eygenhandigh hebben onderteeckent ende gehandtmerckt, quod attestor, signatum erat Laur. Guil. Vandermeer, notarius publicus et immatriculatus ad permissa requisitus in fidem subscripsit.